

BENGT STOLT:

Kyrkobibel behövs!

Bibelöversättningen som blev färdig 1981 användes nu allmänt vid textläsningen i gudstjänsterna. Men är den egentligen lämplig för gudstjänstbruk? Bibelkommissionen fastnade för ett vardagsspråk som meddelar fakta men saknar den djupdimension som behövs för att överföra ett känsloläge. Svenska språknämnden borde överarbeta NT-81 till en kyrkobibel.

Bengt Stolt är docent i matematik men har också medverkat i Sveriges kyrkor, konsthistoriskt inventarium och författat Kyrklig skrud enligt svensk tradition.

År 1917 fick vårt land en av Konungen gillad och stadfäst bibelöversättning. Men språket i den har åldrats mycket fort. Hösten 1981 kom en ny översättning, NT -81. Den blev genast en försäljningssuccé. Enligt uppgift har den redan tjänat in de kostnader som lagts ned på den.

Ungefär samtidigt utkom en annan nyöversättning av Nya testamentet, utförd av biskop emeritus Bo Giertz. Den har en mera kyrklig stil än NT -81 men har uppmärksammats mycket litet. NT -81 används däremot i allt fler församlingar vid textläsningarna i gudstjänsten.

Under de två år som gått har emellertid blivit alltmera klart att NT -81 inte är hundra procentigt lämplig som kyrkobibel. Detta har framhållits av bla medlemmen av Svenska akademien professor Gunnel Vallquist i Kyrkans tidning 1983-08-26. Hon uttrycker där sin förvåning över att Svenska kyrkan inte gjort någon överarbetning av NT -81 innan den tagits i bruk vid gudstjänsterna. Och syster Marianne Nordström i Alsike har i Svensk pastoraltidskrift 1982-05-28 konstaterat att NT -81 är utmärkt för studieändamål men att den inte fungerar i gudstjänsten. Där, för att ta ett exempel, är det störande med en bok som omväxlande skriver "Anden" med stor bokstav och "den heliga anden" med liten, hur väl detta än motiveras i notapparaten. Systrarna har därför sett sig nödsakade att återgå till 1917 års översättning.

Bakgrunden till NT -81

Redan 1963 utsåg dåvarande kyrkomministern af Geijerstam en kommitté om sju personer för att utreda frågan om en

ny bibelöversättning. Enligt direktiven skulle kommittén överväga "vilka behov en nyöversättning skall kunna tillgodose (exempelvis liturgisk läsning, enskild läsning, undervisning)." I kommittén ingick två medlemmar av Svenska akademien, Karl Ragnar Gierow och Carl Ivar Ståhle, samt exegetikprofessorn Harald Riesenfeld, den sistnämnde ledamot av alla följande arbetsgrupper.

I sitt betänkande (SOU 1968:65) om 640 sidor konstaterar kommittén att det föreligger behov av två bibelöversättningar, en för gudstjänstbruk "som står ärvd bibelstil och samtidigt originalets form närmare", och en "lättillgängligare för dagens läsare". Man menar att Nya testamentets böcker är skrivna på ett enkelt vardagsspråk där "Uppenbarelsebooken markerar ett språkligt-stilistiskt bottenläge" och att översättningen bör avspegla detta. Men böckerna gör ändå ett relativt enhetligt intryck, dels på grund av att de behandlar gemensamma kristna begrepp, dels genom anknytningen till Septuaginta, den grekiska översättningen av Gamla testamentet. Vidare borde inte de grekiska namnen återges med sin i västerlandet välkända traditionella form utan (s 645) "i enlighet med nutida praxis i historisk och vetenskaplig litteratur."

Utredningen innehöll också provöversättningar. Ytterligare ett antal sådana publicerades (Utbildningsdepartementet 1972:4) av den sakkunnigegrupp om fem personer som tillsattes 1971 för att förbereda den nya bibelöversättningen. Sedan remissvar inkommit formulerade gruppen de riktlinjer efter vilka den kommande bibelkommissionen skulle arbeta (U 1972:10).

Översättningsprinciper

Enligt riktlinjerna skall man göra en enda översättning. Den skall ske direkt från originalspråket, utan sidoblickar på tidigare bibelversioner. Ord och vändningar som av ålder förknippats med helg och gudstjänst skall inte få påverka valet av den nya svenska texten. "Det är de sakkunnigas övertygelse att det är främst inom den bla av dagspressen stimulerade vardagsprosans vida skala som en bibelöversättning bör söka sina språkliga riktmärken" (s 41). Det är viktigt att en översättning inte "genom en bildnings-spärr begränsar tillträdet till textens språk." "Må vara att det kan utgå en magisk tjuskraft just från det halvt eller helt oförstådda, men en sådan effekt kan inget allvarligt översättningsarbete inrikta sig på. Få tendenser är heller mera fjärran från originaltextens anda än att NT skulle utvecklas till ett reservat för finsmakare med religiösa, kulturhistoriska eller estetiska böjelser" (s 44). Gruppen understryker i klartext att den "inte kan identifiera sin målgrupp med dem som i dag är bibelläsare."

De tidigare nämnda provöversättningarna skickades ut på remiss till ett hundratal intresserade. Flera av dem var kritiska mot den föreslagna stilnivån. Svenska akademiledamoten professor H S Nyberg framhöll att den nytestamentliga stilen är "både högre och mer enhetlig än de sakkunniga ansett." Han menar att NT är skrivet på "ett genom-bildat och väl reglerat skriftspråk." "Genom Septuaginta har NT fått en specifikt biblisk stil, som slår igenom i alla andra eventuella stilarter." Och professorn Ture Johansson i Göteborg, sedermera också han ledamot av Svenska aka-

demien, menar att många "har ingen större åstundan att få veta i vad mån bibelns framställningssätt speglar författarens bildningsgrad. De är mera intresserade av budskapets innehåll och värdighet än av den form det råkat få på grundspråket – och ännu mindre av bristerna i denna form." Johannisson's kommentar utmynnar i förslaget att ha en kyrkobibel och vid sidan av denna "en vetenskapligt korrekt översättning ... med fortlöpande filologisk och saklig kommentar i stil med den de sakkunniga ger."

H S Nyberg påpekar också att det inte är fråga om "en överflyttning vilken som helst av en samling antika texter till vårt språk." Professorn Sten Malmström i Stockholm understryker att det är "viktigt att ta hänsyn till i vilka språksituationer texten är avsedd att fungera." "Trohet bör visas mot grundtextens innebörd men samtidigt respekt för den höghet och helgd som en snart tvåtusenårig tradition har tillfört bibelböckerna". Så heter det i yttrandet från humanistiska fakulteten i Umeå, utformat av litteraturvetenskaparen Magnus von Platen.

1972 tillsattes formellt en bibelkommission. Ledamöter av bibelkommissionens översättningsenhet för Nya testamentet blev förutom Riesenfeld professorn Jonas Palm och docenten Birger Olsson, vilka hade att svara för arbetet med den grekiska texten, samt litteraturprofessorn Staffan Björck, översättaren Olov Jonason och författaren Karl Vennberg för den svenska språkdräkten.

Den föreslagna stilnivån mötte kritik i den offentliga debatten. Professor Carl Fehrman noterar "halvt vulgära tal-

språksformuleringar" och påtalar "provöversättningens trivala lågprosa." Om den för formuleringarna särskilt ansvarige, Karl Vennberg, skriver Fehrman (SvD 1972-07-22): "Det konkreta och bildrika språk som är Bibelns är inte hans modersmål." Att Vennberg i den fortsatta debatten kallar traditionella bibliska uttryck för "oljetrycksord" och Fehrman för en "slarvig bibelläsare" och "Frans G Bengtssons apa", "latare och okunnigare än jag trodde en svensk professor ville visa sig i tryck" (AB 1972-08-09, -15, -22) berikade knappast debatten. I sitt sista inlägg tog Vennberg avstånd från "den ton av bibelsvenska som garanterar läsarna av 1917 års bibel deras rituella lyftning och insövning." Också i en efterskrift till NT -81 tar Vennberg avstånd från tanken att man borde "plocka till sig de finaste ställena i traditionen". Tydligt skulle språket genomgående vara en nyskapelse av Vennberg & Co.

Bibeltextens innehåll

Av det anförda framgår att bibelkommissionen inte sett som sin uppgift att åstadkomma en bibel för gudstjänstbruk. Men vad är det som fattas?

... en text som används i gudstjänsten måste ha en djupdimension som ger den möjlighet att överföra ett känslolinnehåll och inte bara intellektuell förståelse.

En stilist av facket, professor Birgit Stolt, har vid undersökningar av stilproblemen vid bibelöversättning kommit till resultat som också belyser bristerna hos NT -81 som kyrkobibel. Hennes arbeten har publicerats i utländska språkvetenskapliga tidskrifter. Två finns på svenska och ingår i samlingsvolymerna *Det oss betrodda goda* (1980) och *Litterär översättning* (1983).

NT -81 är enligt henne helt inriktad på att meddela fakta. Men en text som används i gudstjänsten måste ha en djupdimension som ger den möjlighet att överföra ett känsloläge och inte bara intellektuell förståelse. De riktlinjer och uttalanden som tidigare citerats inger starka tvivel på att översättarna haft något sinne för detta.

I sin strävan att göra texten begriplig har översättarna undvikit vad de kallar "tomma biblicismer". Men då har de också tagit bort sådana ord och uttryck som i den äldre översättningen haft till uppgift att lyfta översättningen över vardagsspråket. Detta har bland annat gått ut över sådana stildrag som språkvetenskapen betecknar med ordet förståelse-signaler. En sådan är att inleda en mening med ordet "se" när något särskilt viktigt skall sägas. "Se, jag bådader stor glädje" säger ängeln till herdarna i juleangeliet (Luk 2: 10).

För genomsnittsläsaren är det här ett stildrag som bara möter i bibel och gudstjänst, ett uttryck för sakralt språkbruk. Men den som behärskar grundspråket konstaterar att det är fråga om hebraismer. Kanske blir därför hans läsupplevelse en annan.

Översättarna menar att människor i nutiden inte har något öra för det sakrala

språket. Mot detta kan anföras att författare som Tolkien i England och Ende i Tyskland skaffat sig stora upplagor genom arbeten med mytologiskt innehåll, skrivna i en medvetet sakral stil. Också östtyska författare som velat förhålliga kommunistpartiet har använt sig av vändningar som ger associationer till bibels språk.

"God morgon" sade Jesus

Det kan också hävdas att den sakrala stilen ger de bibliska texterna fiktionsskärhet, vilket inte en vardaglig och saklig prosastil gör. Men också en sådan har sin begränsning. I en svensk bibelöversättning kallad *Levande testamentet*, efter en idé av Kenneth N Taylor från 1974, skildras hur kvinnorna efter Jesu uppståndelse skyndar iväg från den tomma graven. "Och medan de sprang, stod Jesu plötsligt framför dem. "God morgon" sade han. Och de föll ned på marken inför honom och fattade hans fötter och tillbad honom."

Varför upplevs det som ett stilbrott att Jesus säger "God morgon"? Det är ju fråga om "naturlig, idiomatisk, modern svenska" och följer således de riktlinjer som översättarna av NT -81 haft att följa i sitt arbete.

Förklaringen torde vara att hälsningen i sin rutinmässiga vardaglighet hör hemma i ett vardagligt skeende vilket det inte är fråga om här. Skildringen kräver tydligen en annan nivå än den av dagspressen stimulerade vardagsprosan.

I vissa avseenden är stilen i NT -81 torftigare än nödvändigt. Ordet "gett" förekommer 12 gånger i Jesu högtidliga avskedstal i johannesevangeliet kapitel

17. Här har man inte följt sin målsättning att använda "den av dagspressen stimulerade vardagsprosan", som både använder "gett" och "givit". Så har ej heller skett när dagstidningarnas nyanse-
rande växlingar mellan "icke", "inte" och "ej" saknar motsvarighet i NT -81, vars enda negation är "inte".

Bildningsspärr

Den som idag reser till Israel läser på skyltarna i Jesu hemstad namnet Kaper-naum. NT -81 kallar den konsekvent Ka-farnaum. Bibelkommissionen har såle-des inte betänkt H S Nybergs kloka ord att det inte är fråga om en överflyttning av en samling antika texter vilken som helst till vårt språk. Man har gladeligen omskapat välkända namnformer "i en-lighet med nutida praxis i historisk och vetenskaplig litteratur". Oljeberget har blivit Olivberget, "Golgata (det betyder huvudskalleplats)" har blivit "Golgota, vilket betyder Skallen", provöversätt-ningens Lasarus har blivit Lasaros och samariterna får heta samarier. Detta är att göra texten till "ett reservat för finsmakare", vilket "genom en bildnings-spärr begränsar tillträdet till textens språk." Samtidigt har man kunnat återge ordleken att Petrus på grekiska betyder klippan utan att ändra apostelns latinska namn!

Också på andra ställen har översätt-ningen fått ett drag av lärdomshögfärd. I berättelsen om den första pingstdagen yttrade åskådarna om apostlarna som kommit i andehänryckning, enligt 1917 års översättning: "De äro druckna av sött vin" (Apg 2: 14). NT -81 översätter: "De har druckit sig fulla på halvjäst

vin." I en fotnot upplyses om att halvjäst vin smakar sött. Giertz, som i sin bibel-översättning enligt Vennberg "har ett gehör för vårt svenska språk som sällan sviker honom" (GP 1981-10-08), skriver helt enkelt: "De har druckit för mycket vin."

NT -81 har också skapat om en del välkända svenska ord. Den gödda kalven i berättelsen om den förlorade sonen, har blivit gödkalven, påskalammet har blivit påsklammet etc. Är det meningen att vi andra skall gå vidare på den inslagna vä-gen och misshandla sådana ord som barnavård och gatukorsning? "Fader vår" har blivit "vår fader" fastän inte den sammanställningen heller förekommer i tilltal. Vidare har översättarna berövat Jesus hans livklädnad och klätt honom i "långskjorta", ett ord som för tanken till farfars nattskjorta eller fjolårets dam-mode. De visa jungfrurna har numera olja i sina "facklor", trots att en gammal scout som Riesenfeld torde känna till hur en fackla fungerar.

Sammanfattning

Diskussioner av moderna bibelöversätt-ningar contra äldre versioner förekom-mer också i andra länder. Lekmännen föredrar i regel de äldre versionerna, i England King James Bible av år 1611, i Tyskland de olika utgåvorna av Luthers bibel. Motiveringen är genomgående att de nutida, filologiskt mera korrekta översättningarna är torftiga och banala.

När det gäller användningen av NT -81 i gudstjänsten har Harald Riesenfeld för-klarat att ingen revision behöver göras. "Som jag ser det nu behöver inte en stavelse ändras" heter det i en intervju (SvD 1982-12-15).

Till detta är att säga att filologerna nu gjort sitt. De har utfört det grundläggande arbetet och givit oss en modern översättning, som är vetenskapligt korrekt. För att NT -81 skall kunna fungera som kyrkobibel krävs stilistisk och liturgisk sakkunskap. Det rör sig ju inte om ett subjektivt tyckande si eller så utan om ett språkteoretiskt motiverat val av ord som också kan bära ett känslolnnehåll. Man måste också ta hänsyn till att många

bibliska texter ingår i liturgin och måste kunna sjungas.

Svenska språknämnden erbjuder sig i sin 19-sidiga granskning av psalmbokskommitténs produkt häromåret att i "språkliga och stilistiska avseenden bistå kommittén i det slutliga arbetet." Varför inte låta nämnden, gärna i samarbete med biskop Giertz, få överarbeta NT -81 till en kyrkobibel?